

Rætur og saga – fagímynd félagsráðgjafar¹

Sigrún Júlíusdóttir

Sigrún Júlíusdóttir,
félagsráðgjafi, PhD

Inngangur

Í þessari grein er fjallað um rætur og sögu greinar og mikilvægi þess að þekkja frumkvöðlastörf þeirra sem mótuðu upphaf fagsins. Tilfnið er 150 ára minningarhátíð haustið 2013 sem Félagsráðgjafafélag Íslands efndi til um Ólafu Jóhannsdóttur. Sagt er frá þeim viðburði annars

staðar í þessu hefti *Tímarits félagsráðgjafa*.

Að virða kynslóðaarfinn er nokkuð sem kallast á við það að kenna uppvaðandi kynslóð að þekkja fjölskyldusöguna, styrkleika, veikleika og aðra áhrifaþætti sem skipta máli fyrir sterka sjálfsmynd og heilbriggt sjálfsmat. Í nýlegri rannsókn, *Eftir skilnað* (Sigrún Júlíusdóttir og Sólveig Sigurðardóttir, 2013), er athygli beint að samskiptum og kynslóðatengslum í fjölskyldum eftir skilnað foreldra. Þar tjá bæði ungir foreldrar og eldri kynslóðin áherslu sína á þessi gildi fyrir þroska einstaklingsins. Þau lýsa trú sinni á að þekking og viðurkenning á fjölskyldubakgrunninum, tengsl barna við ömmu og afa, kynslóðaarfinn, sé þeim dýrmætt veganesti. Þau þurfi að þekkja og geta verið stolt af því sem mótaði þau og líta svo á að það skapi traustan grunn fyrir siðferðisþroska og heilsteypa persónumótun. Þau verði sjálf hluti af sögunni sem er sögð. Þessir þættir, rætur, arfleifð og söguleg tenging, skipta líka máli sem grundvöllur að heilli og traustri fagímynd.

Þetta var lengst af lítt viðurkennt í félagsráðgjöf, og sem dæmi má nefna að í námi félagsráðgjafa á sjöunda áratug síðustu aldar var varla minnst á sögu eða rætur fagsins þótt lauslega væri nefnt að upphafið mætti rekja til húsmanisma, hugmynda umbótasinna og félagslegs jöfnuðar. Þegar litið er til baka má líkja þessu við þöggun, eins og það hafi verið tabú, bann við því að tala um hugsjónir, helgun og sjálfboda- eða góðgerðarstörf og tengja það störfum þeirra kvenna sem ruddu brautina fyrir félagsráðgjöf. Þess í stað skyldi lögð áhersla á það að kenna um samfélagsþróunina frá bænda- til borgarsamfélags því að þaðan væri félagsráðgjöf sprottin. Sterk tenging var við hraðþróun nútímasamfélagsins á

fyrri hluta 20. aldar og áhersla á aukin félagslegan jöfnuð og rétt. Þar komu einnig sterkt inn áhrif frá greinum eins og félagsfræði, hagfræði og lögfræði. Jafnvel þótt líka væri áhersla á faglegar aðferðir, viðtalstækni, og skriflega þáttinn í starfi með skjólstæðingum, var eins og þau atriði væru eitthvað alveg nýtt. Nær ekkert var minnst á hina öfluggu frumkvöðla og nýstárlegar faglegar áherslur þeirra og framlag sem birtust í störfum þeirra og ritum um og upp úr aldamótunum 1900.

Á þessum tíma (um 1960–1970) var fyrsta kynslóð norræna félagsráðgjafa, einkum norskra og sænskra, farin að sækja fullgilda starfsmenntun sína, MSW-gráðu, til Bandaríkjanna. Þar var aftur dæmi um þöggun. Þeir voru nánast litnir hornauga fyrir amerískar „case-work“-áherslur, oftast tengdar klínískri félagsráðgjöf, (e. psychiatric social work) og tengingu þeirra við upphafsár „haldssamra“ bandarískra félagsráðgjafa sem sóttust eftir að sérhæfa sig í meðferðarstarfi við hlið geðlækna. Þessir félagsráðgjafar nutu virðingar í þverfaglegu samstarfi, m.a. fyrir heildræna nálgun sína og sérþekkingu á fjölskyldumeðferð, samfélagsþáttum, siðfræði og löggjöf. Reyndin var sú að með þeim komu fyrstu fræðilegu, öguðu viðhorfin inn sem meginstöðir faglegrar nálgunar og grunnilda í félagsráðgjöf á Norðurlöndum. Í raun snerist þetta um það sem við köllum í dag „positioning“ (Cedersund, 2013) og tengt er við hugtakið „otherness“ sem lesa má um í nýlegu þemahefti *Nordic Social Work Research* (Chambon, 2013). Í raun er „discursive positioning“ aðeins annað og þróað hugtak yfir það sem áður var kallað staða (s. hállning; n. holdning) sem félagsráðgjafi tekur sér gagnvart skjólstæðingnum, þ.e.a.s. með honum, og felst í virðingu fyrir persónu hans og samfélagslegri stöðu, einbeitri athygli og viðurkenningu á siðferðilegum rétti hans. Um leið felst í því höfnun á tvískiptingu í við-þeir (Dominelli, 2010). Þessi staða var upphafsímynd og sérstaða félagsráðgjafar. Þessi faglegra nálgun mótaðist í faglegri umræðu (e. discourse), ekki síst gegnum handleiðslu. Þessi staða er forsenda alls faglegs starfs hver

¹ Greinin er byggð á erindi sem flutt var á ráðstefnu Félagsráðgjafafélags Íslands, 22. október 2013, í 150 ára minningu frumkvöðulsins Ólafu Jóhannsdóttur (1863–1924).

svo sem umgjörð þjónustunnar eða aðferðaleg tækni er hverju sinni. Þannig á það við í þessu sem öðru að í raun er fátt nýtt undir sólinni. Við sjáum hlutina í öðru ljósi, köllum þá öðrum nöfnum. Þannig getum við umbætt eða endurbyggt (e. reconstruct) það sem löngu áður varð til, en umbreytt því með nýrri umræðu og frásögnum (e. narrative discourse) um „okkar“ gildi, hugtök og talsmáta, þ.e. söguna sem við segjum um það hvernig við viljum vera og vera séð (Lindeman-Nelson, 2001). Víkjum nú að áhrifum aldamótafrumkvöðlanna.

Frumkvöðlar – Ólafía og bandarískar samtímakonur hennar

Lítið var svo á að bók Mary Richmond, *Friendly Visiting Among the Poor* sem kom út í Bandaríkjunum 1899, væri fyrsta kennslubók sögunnar í félagsráðgjöf og hún var yfirleitt kynnt sem slík. Richmond ritaði reyndar nokkra síðar aðferðafræðiritin *Social Diagnosis* sem kom út 1917 og *What is Social Casework*, 1922. Annar frumkvöðull í félagsráðgjöf, og líklega sá þekktasti á alþjóðlegum vettvangi, var Jane Addams, samtímakona þeirra Ólafíu Jóhannsdóttur og Mary Richmond. Hún var róttækur félagsumbótafrömuður og einnig ákafur umhverfis- og friðarsinni, en eins og kunnugt er nutu störf hennar og rit slíkrar frægðar og virðingar að hún fékk friðarverðlaun Nóbels 1931. Norrænu félagsráðgjafarnir sem menntuðust í Bandaríkjunum komu „heim“ með hugmyndir og þekkingu þessara og fleiri frumkvöðla eins og t.d. Berthu Reynolds (1885–1980) sem samdi eitt fyrsta fræðiritið um kenningargrunn handleiðslu, *The Learning and Teaching in the Practice of Social Work* (1942). Arftakar þeirra eru kynntir til sögunnar í bókinni *Theories of Social Casework* (Roberts og Nee, 1970) og síðar á Norðurlöndum, m.a. hjá Soydan (1999).

Ég er ekki ein um að telja Ólafíu Jóhannsdóttur sameina hugsjónir og hugmyndafræði þessara kvenna, m.a. með því hvernig hún tengdi einstakling og samfélag, (e. person in situation), eins og það kemur fram hjá Ólafíu þegar um aldamótin 1900. Ég hef ekki getað fundið því beinan stað í ritum hennar, en ekki þyrfti að koma á óvart að hún hafi þekkt til þessara kvenna og starfa þeirra.

Það er vissulega þekkt úr vísindasögu að oft birtast áfangar – eða hreinlega stökk – í þekkingarþróun á mörgum stöðum í heiminum samtímis – án þess að samráð eða samvinna hafi verið höfð um það (sbr. Sigrún Júlíusdóttir, 1989). Þetta breytir engu um það að okkur ætti að vera bæði ljúft og skylt að halda því til

haga að skrif Ólafíu um aðferð og nálgun við að hjálpa fátækum er meðal þess fyrsta sem birt var í því efni. Í tímaritinu *Framsókn*, sem hún ritstýrði ásamt Jarþrúði Jónsdóttur, birti hún greinina „Góðgerðarsemi“ árið 1896 – nokkru áður en *Visiting Among the Poor* kom út í Bandaríkjunum. Þar vikur Ólafía einmitt að mikilvægi viðmóts og framkomu í garð hinna bágstöddu. Hún nefnir þann vanda sem fylgi því að gefa eða hjálpa fátækum og hjargarlitlum einstaklingum og tengir það því sem við félagsráðgjafar í dag tölum um sem *siðfræði hjálparinnar* sem birtist á áðurnefndri faglegri stöðu og nánar er fjallað um hér á eftir.

Merkasta framlag Ólafíu til upphafs félagsráðgjafar er að finna í bók hennar *Aumastar allra* sem gefin var út á norsku (*De ulykkeligste*), fyrst í Kristianíu (Ósló) árið 1916 og síðan endurútgefin þar þrisvar sinnum, síðast 1947, en á íslensku fyrst á Akureyri árið 1923 og svo í Reykjavík 1957. Hún var líka þýdd á ensku, *The Waiting Shadow*, í Toronto í Kanada árið 1936. Þessa bók má í raun lesa sem kennslubók í félagsráðgjöf þótt hvorki Ólafía né verk hennar hafi upphaflega talist til greinarinnar, enda fagstéttin, hvað þá fræðigreinin, varla orðin til með heiti sem slík fyrir aldamótin 1900.

Í aldarsögu félagsráðgjafar sjáum við þróun frá hugsjónum og ósérhlífni til sérhagsmunaáherslu, frá góðgjörð eða mannúð til hlutlægrar fagmennsku sem stundum er ruglað saman við regluhlýðni.

Hlutlæg félagsráðgjöf og þrenndin: þekking, samhygð og fagleg færni

Hlutlæg félagsráðgjöf er ekki andstæða félagsráðgjafar. Þvert á móti einkennist hún af samfélagsþekkingu og kærleika til fólks (Arendt, 1958, 2011; Sigrún Júlíusdóttir, 2013). Hlutlæg, kenningaleg og aðferðafræðileg þekking verður ekki fagleg nema dómgreind og mannskilningur sé með í för. Hlutlæg félagsráðgjöf hefur hins vegar ekkert með regluhlýðni að gera, eins og stundum er ýjað að. Hún er öllu heldur andstæða hennar. Á okkar tímum er uppi hávær umræða um það hvernig rannsóknagrundúð fagþjónusta geti verið ógnun við gildin um mannkærleika, mannskilning og samhygð – eins og þetta tvennt séu andstæður. En hér er það sama uppi á teningnum, að þvert á móti eru rannsóknartengd vinnubrögð, nálgun og aðferðir forsenda sjálfstæðis og fagmennsku. Þrenndin mannkærleikur eða samhygð, þekking og fagleg færni var samofin öllu starfi Ólafíu Jóhannsdóttur. Í ritinu *Aumastar allra* beitir Ólafía hinni upphaflegu bandarísku case work eða „dæmisögu“-aðferð félagsráðgjafar og lýsir þar m.a. með einstaklingsdæmum hvernig per-

sóna þess sem hjálpar (fagmaðurinn) þarf að halda tilfinningum sínum og skoðunum aðgreindum frá þeim sem á að hjálpa. Þar lýsir hún líka siðferðisvanda (e. dilemma) þess sem hjálpar, að langa til að gefa af sér beint en þurfa að hafa taumhald á góðmennskunni til að gera ekki illt verra:

„... það var æðisgengið djöfullegt afl, sem nú beindi hatri sínu að mér ... ég kraup við rúmið og ávarpaði hana en hún gegndi mér engu orði. Þannig lá ég stundarkorn og smátt og smátt breyttist hrylling mín í afarsára meðaunkunartilfinningu. Aldrei hafði mér dottið í hug að munaðarsyndin gæti gert manneskjuna svo afskræmislega. Aldrei hafði ég fundið eins til með þeim, er verða henni að bráð. ... Hún hrindir manneskjunum út í örviða blygðunarleysi. Útf æðisgengið ofbeldi, útf óhugsandi glæpi, útf yfir eðlis-takmörk villidýranna, útf hörmungar, er engin orð ná yfir. – Ó hvað mig langaði að hjálpa henni. (Ólafía Jóhannsdóttir, 1957, bls. 12)

Þegar Ólafía segir frá starfi sínu á Ulleváll með ungu stúlkunum sem fengu „vöndu veikina“ er samstaða hennar öll með stúlkunum og örlögum þeirra. Hún lýsir næminu og mörkunum, því hvernig setja þarf hinni sterku samstöðu, innlifuninni og samhygðinni mörk, hemja sig og temja, bæði skjólstaðingsins og sjálfrar sín vegna:

Ó, hvað það snertir mann undarlega að sjá veslingsörþreytta mannsál byrja að lyfta höndunum móti skínandi voninni. Það er einsog maður finni, hvernig kraftarnir sem dreifðir og magnþrota höfðu sleppt öllum tókum, fara að reyna að beina sér að ákveðnu takmarki, reyna að fálma sig gegnum vonleysispökuna ... Maður finnur til innilegrar, óttablandinnar gleði. Maður er svo hræddur um að verða til að skemma eitthvað, ýta of fast á eða halda of fast í ... (Ólafía Jóhannsdóttir, 1957, bls. 18–19).

Og hún lýsir mikilvægi þess að sjá leiðir og lausn og miðla von um möguleika á bættu lífi:

Við ræddum þetta fram og tilbaka. Mér fór að detta í hug að *hér* [leturbr. SJ] væri fótfeita, sem gæti orðið henni til bjargar. Ég sagðist skyldu reyna að útvega henni vinnu. Hún mætti gjarnan vera hjá mér, á meðan hún væri að öngla ögn saman, svo að hún og tengdamóðir hennar gætu leigt sér ofurlítið laglegt herbergi.

Þannig trúir hún á möguleika og sér von – kannski á undan stúlkunni sjálfri:

Ég held að hún hafi verið farin að sjá fyrir sér litla snotra heimilið sem tengdamóðir hennar hefði eignast fyrir hennar hjálp, og allavega litu tuskurnar sem hún ætlaði að útvega henni að vefa úr. (Ólafía Jóhannsdóttir, 1957, bls. 18)

Í bókinni má sjá fjölmörg dæmi úr starfi hennar sem endurspeglar einmitt þetta: ígrundunarhæfni, náttúrulegt næmi hennar fyrir mörkunum og fagmennsku og hvernig þar togast stundum á annars vegar eigin hugsjón, helgun og hjálparþörf og hins vegar innsæi um eigin mörk, siðvitund og virðing fyrir hinum bágstadda.

Í blaðagreininni frá 1896 sem getið var áðan lýsir hún hvernig sýna beri sérstaka varfærni gagnvart viðkvæmni þiggjenda fyrir bágrri stöðu sinni, tilfinningalega, félagslega og efnalega:

„Þegar maðurinn er orðinn þurfamaður verður sjálfstæðistilfinning hans svo undra viðkvæm, hún verður sjúklega næm og það þarf svo lítið til að særa hana.“

Hún talar um að þá þurfi að umgangast sem *jafningja* en umfram allt að sýna kærleika og trú á *manngildi* þeirra. Þau viðhorf sem Ólafía talar fyrir hér og bera vitni skilnings á stöðu og högum þurfamanna, voru beinlínis óvenjuleg ef ekki óþekkt á 19. öld. (Margrét Guðmundsdóttir, 1995, bls. 119).

Í endurminningum Ólafíu, *Frá myrkri til ljóss*, (1957, bls. 42–43) með inngangi Bjarna Benediktssonar, kemur svo enn skýrar fram *þólitísk* vitund hennar og skilningur á ábyrgð samfélagsins. Ólafía var öflugur fyrirlesari og eftir útkomu *De ulykkeligste* ferðaðist hún víða, m.a. um Norðurlönd, og flutti þrumandi erindi sem hrifu áheyrendur (Sigríður Dúna Kristmundsdóttir, 2006). Bjarni segir m.a. frá því hvernig hún lýsti í einu erinda sinna aðstöðumun og ólíkum lífskjörum Austurstrandar- og Vesturstrandarbúa í Ósló, þ.e. fátækra og ríka:

Milli þeirra ríkti slíkt skilningsdjúp að næstum mætti líkja því við samband Kínverja og Evrópubúa [eins og það var á þeim tíma, SJ], en Vesturstrandafólkið hafði enga hugmynd um það hve mjög *hinir* hötuðu þá. Það sýður og ólgar, og enginn veit hvenær það brýst fram í eldi loganda.

Síðan tekur við í erindinu sundurliðuð greining á því hvernig best verði unnið í baráttunni gegn drykkjuskap og annarri glötun, bæði á einstaklings- og samfélagssviði. Það þurfi félagslegan skilning, úrlausnir, líkamlegan aðbúnað og sálfélagslega hjálp. Í framhaldi af því segir hún:

Við megum ekki líta á starfsemi þessa sem líknarstarfsemi eina. Nei, við verðum að telja hana borgarlega skyldu okkar í garð þeirra sem að ýmsu leyti hafa hafnað þar sem þeir eru, fyrir *syndir* þjóðfélagsins. Sérhver okkar verður að leggja sig fram sem þegn til að hafa áhrif á þjóðfélagið (Ólafía Jóhannsdóttir, 1957, bls. 42).

Það sameiginlega með frumkvöðlastarfi Ólafíu og framsækinni félagsráðgjöf á 21. öld

Umvandanir eða ásakanir eru víðs fjarri í faglegrri nálgun Ólafíu. Hún var „client oriented“ eða „other directed“, sbr. hugtak frumkvöðulsins Carls Rodgers (1965) um að vinna út frá sjónarhóli og þörfum skjólstaðingsins. Í hennar „otherness“ fólst að líta á erfiðleika hjálparþurfandi frá þeirra sjónarhóli og *taka sér stöðu* þeim við hlið. Ekki aðeins tilfinningalega heldur líka félagslega. Um leið beitti hún lausnamiðaðri styrkingu. En hún lætur ekki þar við sitja heldur gerir kröfu til samfélagsins um forvarnir, lausnir og umbætur þeim til hagsbóta. Hún gerir það ekki með rannsóknunum í nútímamerkingu orðsins, en hún skrifar, lýsir og notar síðan reynslu sína til að færa rök fyrir nauðsyn úrræða – rétt eins og nú er unnið að í félagsráðgjöf (e. practice research). Hugmyndafræðilega forsendan er hér hin sama og grunnurinn sem gagnreynd stefnumótun og þjónusta (e. EBPP, Evidence Based Policy and Practice) er byggð á í dag (Guðmundsson, Jónsdóttir og Júlíusdóttir, 2010; Sigrún Júlíusdóttir, Gísli Árni Eggertsson og Guðrún Reykdal, 2004).

Dæmin sem voru rakin hér að framan um góðmennsku og fagmennsku í starfi Ólafíu Jóhannsdóttur gætu verið sömu ættar og þau sem í nútímafélagsráðgjöf eru tengd við siðfræði Davids Hume (1711–1776) og síðar Sørensen Kierkegaard (1813–1855). Í þeim sama anda var Ólafía líka (faglega) meðvituð um gildi auðmýktarinnar, „að vera þar sem skjólstaðingurinn er“, skilnings á því að það er vilji hans og forsendur sem ráða för og vitundin um mikilvægi þess að halda persónulegri metnaðargirnd frá hjálparstarfinu – að enginn skuli upphefja sig á kostnað skjólstaðinga, og hér mætti bæta við, hvorki inn á við né út á við. Um þetta er kveðið á í 7. ákvæði siðareglna félagsráðgjaf-

ar (1998), að „félagsráðgjafi notfærir sér ekki tengsl við skjólstaðing sjálfum sér til persónulegs eða faglegs framdráttar“.

En um leið var Ólafía vakin og sofin í því að miðla þekkingu sinni og nota eigin reynslu úr starfi til þess að koma á félagslegum úrbótum og úrræðum. Það er í raun náskýlt því sem við í dag köllum vettvangstengdar rannsóknir (e. practice research). Engan skyldi undra þótt hún hafi þekkt til hugsunar Johns Dewey (1859–1952). Hann setti fram hugmyndir um miðlun hagnýtrar reynslu til að skapa gagnlega þekkingu til handa þeim sem starfið (reynslan) er byggt á (Dewey, 2000). Því má reyndar við bæta að hann bjó í sama húsi og Jane Addams um skeið, og ekki er fjarri lagi að hugsa sér þau á fræðilegum rökstólum um mótun hugmynda sem kölluðust vel á við hugsun Ólafíu. Hjá þeim öllum kom fram sama siðfræðilega lýðræðis- og samfelluhugsun gagnvart þekkingu sem snemma varð viðtekin í félagsráðgjöf.

Ólafía hafnaði þannig stýringu á fólki í krafti valds, stöðu eða þekkingar og voru áherslur hennar þannig í beinni andstöðu við valdstýringu og upphafshugmyndir sveitarstjórnarmanna um aðstoð við fátæka og sjúka (Fox Piven og Cloward, 1971; Gunnar Karlsson, Kristján Sveinsson og Mördur Árnason, 1992). Ólafía var eins og hér hefur verið lýst, langt á undan sinni samtíð og þau viðhorf sem hún talaði fyrir enduróma faglegar áherslur, sjálfræði og lýðræðishugsun ríkjandi gilda í nútímafélagsráðgjöf (Parton, 1994), sbr. hugtökin notendasamráð, þátttöku (e. client participation; user involvement) og valdeflingu. Þessi gildi eiga við jafnt í einstaklingsmálum og í stefnumótun

Í hugmynda- og kenningagrunni félagsráðgjafar í dag eru þessar hugmyndir m.a. raktar til þýska félagsfræðingsins og heimspekingsins Jürgens Habermas (1984), þ.e. um gildi jafnstöðu í félagslegum samskiptum. Þá hafa áhrif franska hugsuðarins Michel Foucault (1980) og hugtaks hans þekkingarvald verið mikil á félagsráðgjöf samtímans. Kannski ekki beint honum sjálfum að þakka heldur fræðimönnum innan félagsráðgjafar (Chambon, Irving og Epstein, 1999) sem túlkuðu rit hans og rannsóknir um stofnana- og sérfræðingavalld til gagns fyrir greinina. Nú er vart rituð sú doktorsritgerð í félagsráðgjöf að hún styðjist ekki við kenningar hans (Sigrún Júlíusdóttir, 2013). Í því samhengi vil ég undirstrika hve miklu gagnrýni Foucaults á félagsráðgjöf hefur skipt í því að efla vitund um fjandvininn skriffræði og þjónkun við regluveldi sem vikið var að hér að framan. Þeim tveimur hugtökum má ekki rugla saman við hinn faglega mikilvæga *skriflega*

þátt starfsins. Hann snýr að faglegri skráningu, greinargerðum og vinnubrögðum sem byggjast á samræmdum þekkingargrunni aðferða, m.a. handbókarefni sem þróaðar hafa verið út frá rannsóknum og er ætlað að renna styrkari stöðum undir sambærilegar, samhæfðar og samanburðarhæfar aðferðir í félagsráðgjöf velferðarþjónustu. Hér er ekki rými til að fara nánar út í þau vinnutæki.

Að þekkja söguna - tæki til að

efla heilsteypa fagímynd

Með því að þekkja rætur fags eins og félagsráðgjafar skapast skilningur á hjálparhvatunum, úr hverju við höfum mótast, þ.e. fagímyndinni, forsendum og áhrifum fagsins, fyrir og til framtíðar. Með þekkingu á sögunni má líka umbreyta merkingu frumkvöðlastarfsins (Bruner, 1990). Í því felst að skilja að það var barn síns tíma, en í mörgu á undan sinni samtíð og umfram allt samfélagsframlag byggt á sömu gildum og við höldum í heiðri nú á tímum.

Í þessu felst að í stað þess að fyrirverða sig fyrir eigin sögu og rætur, þagga hana niður, er mikilvægt að gangast við upphafinu og gæða það nýjum skilningi. Þannig getur söguskoðun líka verið öflugt tæki til að losa okkur úr tvenndarhugsun eða þeirri togstreitu sem tvískipting (e. dichotomy) skapar, að áherslur séu annaðhvort eða. Hún hjálpar okkur þess í stað til að sjá, líkt og fræðipekking og rannsóknir, hvernig kjarninn er sá sami þótt birtingarformið sé háð samhengi sínu og sögulegum aðstæðum á hverjum tíma. Í bók siðfræðingsins Lindeman-Nelson (2002) er fjallað um viðhorf til eigin hóps og hvernig megi nota samræðuna til að endurbyggja og styrkja eigin sjálfsímynd - í eigin augum og annarra - með frásögnum, *sagan sem er sögð*, og vísun til upphafsins (Sigrún Júlíusdóttir, 2004).

Í fagþróun koma líka til sögunnar áhrif sérfræðipekkingar og rannsókna í þá átt að skapa bæði og nota eigin þekkingu - til viðbótar annarri. Það er hvorki upphafning né afneitun á uppruninum. Það er leið til að rökstyðja það nýja í ljósi upphafsins eða með því að vísa til þess.

Lokaorð

Að endingu er vert að draga saman það sem Ólafía sameinaði í starfi sínu og má ennþá hafa að leiðarljósi í faglegu starfi, það er mannkærleikur eða góðgjörð, fagmennska, þekkingarsköpun og framsýni. Það eru sérstaklega þrjár áherslur í starfi hennar sem eru allar í fullu gildi enn þann dag í dag. Það er (i) að sýna skjólstaðingum næmi og faglega samhygð jafnframt hinum

fagsiðfræðilegu mörkum, (ii) andstaða við regluhlýðni og býrókratíska nálgun, (iii) og að sjá reynsluþekkingu og samfélagskilning sem grunn að frekari þekkingu, það er, rannsóknum til að þróa úrræði skjólstaðingum til handa og efla um leið verkfærabúnað fagsins. Það er einmitt þetta sem við vinnum að í dag - að efla rannsóknir og renna þannig styrkum stöðum þekkingar og færni undir þá þjónustu sem veitt er.

Heimildir

- Arendt, H. (1958). *The human condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Arendt, H. (2011). *Af ást til heimsins*. Reykjavík: Háskólaútgáfan/Heimspekistofnun.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cedersund, E. (2013). Categories of otherness: On the use of discursive positioning and stories in social work research. *Nordic Social Work Research*, 3(2), 130-139.
- Chambon, A. (2013). Recognizing the other, understanding the other: A brief history of social work and otherness. *Nordic Social Work Research*, 3(2), 120-130.
- Chambon, A., Irving A. og Epstein, L. (1999). *Reading Foucault for social work*. New York: Columbia University Press.
- Dewey, J. (2000). *Hugsun og menntun* (þýð. Gunnar Ragnarsson). Reykjavík: Rannsóknarstofnun Kennaraháskóla Íslands. (Upphaflega gefið út 1910).
- Dominelli, L. (2010). *Social work in a globalizing world*. Cambridge: Polity.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge*. Brighton: The Harvester Press.
- Fox Piven, F. og Cloward, R. (1971). *Regulating the poor*. New York: Vintage.
- Guðmundsson, H.S., Jónsdóttir, S. og Júlíusdóttir, S. (2010). Evidence based policy and practice in social services in Iceland. *Evidence & Policy*, 6(2), 195-211. (<http://www.ingentaconnect.com/content/tpp/ep/2010/00000006/00000002/art00005>).
- Gunnar Karlsson, Kristján Sveinsson og Mördur Árnason (ritstj.). (1992). *Grágás: Lagasafn íslenska þjóðveldisins* (bls. 75-109, Ómagabálkur). Reykjavík: Mál og menning.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action*. Boston: Beacon.
- Lindeman-Nelson, H.L. (2001). *Damaged identities, narrative repair*. London: Cornell University Press.
- Margrét Guðmundsdóttir. (1995). *Aldarspor*. Reykjavík: Skákprent.
- Ólafía Jóhannsdóttir. (1957). *Frá myrkri til ljóss*. Reykjavík: Hlaðbúð.
- Parton, N. (1994). The nature of social work under conditions of (post)modernity. *Social Work & Social Sciences Review*, 5(2), 93-112.
- Reynolds, B. (1942). *The learning and teaching in the practice of social work*. New York: Farar & Reinhart.

Richmond, M. (1899). *Friendly visiting among the poor: A handbook for charity workers*. New York: Macmillan.

Richmond, M. (1917). *Social diagnosis*. New York: Russel Sage Foundation.

Richmond, M. (1922). *What is a social case work? An introductory description*. New York: Russel Sage Foundation.

Roberts, R.W. og Nee, R.H. (1970). *Theories of social casework*. London: University of Chicago Press.

Rodgers, C. (1965). *Client centered therapy*. Boston: Houghton Mifflin.

Síðareglur félagsráðgjafa. (1998). Reykjavík: Stéttarfélag íslenskra félagsráðgjafa.

Sigríður Dúna Kristmundsdóttir. (2006). Ólafía: *Ævisaga Ólafíu Jóhannsdóttur*. Reykjavík: JPV-útgáfa.

Sigrún Júlíusdóttir. (1989). *Félagsráðgjöf: Rannsóknir og fagþróun*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Sigrún Júlíusdóttir. (2004). *Fagímynd og fræði – sögur og sjálfsmat*. Afmælisráðstefna SÍF Hótel Rangá, Hellu, 23.-24. september 2004. Óbirt erindi.

Sigrún Júlíusdóttir. (2013). Vitund og valdeffing almennings: Um áhrif og ábyrgðarstöðu sérfræðinga og fagfólks. Í Höskuldur Þráinsson og Matthew Welpton (ritstj.), *Chomsky: Mál, sál og samfélag* (bls. 307-325). Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Sigrún Júlíusdóttir, Gísli Árni Eggertsson og Guðrún Reykdal. (2004). Gæðamat í félagsvísindum – sjónarhorn félagsráðgjafar. *Sálfræðiritið*.

Sigrún Júlíusdóttir og Sólveig Sigurðardóttir. (2013). *Eftir skilnað: Um foreldrasamstarf og kynslóðatengsl*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

Soydan, H. (1999). *The history of ideas in social work*. Birmingham, AL: Venture.

Nýir sérfræðingar í félagsráðgjöf

Helga Sól Ólafsdóttir

Helga Sól Ólafsdóttir hefur fengið réttindi sem sérfræðingur í félagsráðgjöf á heilbrigðissviði frá og með 8. apríl 2014. Helga Sól útskrifaðist sem félagsráðgjafi frá félagsráðgjafardeild Háskóla Íslands árið 1998. Hún lauk meistaranámi í félagsráðgjöf frá Inst för Socialt arbete, Gautaborgarháskóla 2002. Árið 2012 varði Helga Sól doktorsritgerð sína í lýðheilsuvísindum

við Nordic School of Public Health-NHV. Hún hefur starfað sem félagsráðgjafi á heilbrigðissviði, bæði hérlendis og erlendis, frá því að hún hóf störf sem félagsráðgjafi. Helga Sól hefur einnig verið virk í rannsóknunum og hefur hún aðallega rannsakað frjóssemi og barneignir. Helga Sól starfar nú á kvennadeild Landspítalans og er í hálfri tímabundinni rannsóknarstöðu við Syd dansk Universitet. Einnig er Helga Sól lektor við félagsráðgjafardeild Háskóla Íslands ásamt því að sinna þörum sem eru í tæknifjórðungar meðferð hjá ART Medica.

Ólöf Unnur Sigurðardóttir

Þann 11. nóvember 2013 fékk Ólöf Unnur Sigurðardóttir réttindi sem sérfræðingur í félagsráðgjöf á heilbrigðissviði.

Ólöf Unnur lauk félagsráðgjöf til starfsréttinda frá Háskóla Íslands árið 1987 og meistaraþráðu MSW í fjölskyldufélagsráðgjöf við Háskóla Íslands árið 2006. Hún hefur einnig lokið tveggja ára nám í klínískri dáleiddslu hjá Jakobi V. Jónassyni geðlækni árið 1995 og faghandleiðslu og handleiðslutækni frá Endurmenntunarstofnun Háskóla Íslands árið 2000.

Ólöf Unnur starfar á göngudeild geðdeildar Landspítala við Hringbraut. Hún veitir viðtöl við einstaklinga, pör og fjölskyldur þar sem slökun og dáleiddslu getur verið notuð í meðferð. Unnið er út frá kerfis- og tengslakenningum og út frá aðferðum og hugmyndum Milton H. Erickson, ásamt fleiri aðferðum sem hafa þróast út frá fyrrnefndum kenningum.

Ólöf Unnur veitir enn fremur handleiðslu þar sem unnið er út frá kerfis- og tengslakenningum og út frá aðferðum og hugmyndum félagslegrar hugsmíðahyggju. En hún gerir ráð fyrir að þekking og sú merking sem við leggjum í hluti og fyrirbæri, verði til í félagslegu ferli.